

บทสรุป

การศึกษาความคิดของมหาตมะ คานธี ในลักษณะมนุษยนิยม คือ การพิสูจน์สมมติฐานที่ว่า เราสามารถศึกษาความคิดของคานธีได้โดยปราศจากมนุษยนิยม เพราะแกนความคิดของท่านแสดงออกในสาระเดียวกันกับปรัชญามนุษยนิมนั้นเอง งานวิจัยนี้ได้ศึกษาและพิสูจน์สมมติฐานนี้ควบคู่กันไปจนสามารถไขข้อสรุปอันน่าพึงพอใจว่าคานธีคือนักมนุษยนิยมผู้มีความเชื่อในพระเจ้า และความคิดของท่านเป็นความคิดใหม่ที่มีลักษณะเฉพาะของตนเอง ซึ่งเกิดขึ้นจากการผสมผสานหลักสัจจะ (Truth) ในศาสนาฮินดู หลักแห่งความรัก (Compassion) จากเยซูคริสต์ ปรัชญาของคอลลอสตอยและรัสกิน

อย่างไรก็ตาม ความคิดของคานธีน่าจะมีใช่เป็นผลมาจากการผสมผสานปรัชญาเหล่านี้ แต่เพียงอย่างเดียว แต่น่าจะเป็นผลมาจากการพิจารณาสภาพและปัญหาของสังคมอินเดียในขณะนั้นด้วย ประชาชนไม่ได้รับความเป็นธรรมจากการปกครองและกฎหมายบางฉบับของอังกฤษ อินเดียในฐานะอาณานิคมไม่ใช่สิ่งที่ควรพึงพอใจและภาคภูมิใจ ปัญหาเช่นนี้ทวีความรุนแรงมากขึ้นจนอาจนำไปสู่สงครามและการใช้กำลังอาวุธ คานธีพยายามเสนอเครื่องมือชนิดใหม่ขึ้นเพื่อที่ประชาชนโดยส่วนรวมสามารถที่จะมีอำนาจและสามารถสร้างชีวิตใหม่ในภาวะแห่งเสรีภาพ โดยไม่ต้องแลกมาด้วยการสูญเสียเลือดเนื้อ หรือ สูญเสียคุณงามความดีในตัวเองไป ความคิดในเชิงมนุษยนิยมจึงก่อรูปขึ้นจากรากฐานศาสนาฮินดู ความศรัทธาในพระเจ้าเพื่อชักนำให้ประชาชนใคร่รวบรวมความกล้าหาญเอาชนะชะตากรรมของตนเอง เพื่อให้ศรัทธาในพระเจามีความหมาย และไต่บรรลุถึงศักยภาพสูงสุดของความเป็นมนุษย์

ในปรัชญามนุษยนิยม ความหมายของชีวิตและจุดมุ่งหมายของมนุษย์ในการมีชีวิตอยู่เป็นคำถามเบื้องต้นที่สำคัญ ในปรัชญามนุษยนิยมมีกระแสความเชื่อที่แตกต่างกันอยู่ระหว่างผู้ที่เชื่อในพระเจ้าและไม่เชื่อในความเป็นอยู่ของพระเจ้า แต่ล้วนให้ความสำคัญและเกี่ยวข้องกับมนุษย์ และเปิดโอกาสให้แกศักยภาพของเขาอย่างเต็มที่ในการพัฒนาการเมืองและสังคม มนุษยนิยมจะแสดงทัศนคติที่วิพากษ์ต่อความเป็นจริงทางการเมือง โดยเฉพาะปัญหาเรื่องอุดมคติ (Ideologies)ทางการเมืองและทิศทางที่สังคมควรจะดำเนินไปสู่เป็นเช่นใด

ในกระแสของปรัชญามนุษยนิยมร่วมสมัย นักมนุษยนิยมมีความเชื่อว่าเราสามารถประเมินค่าความคิดอื่น ควบความเข้าใจที่กระจ่างที่สุดต่อแก่นความคิดนั้น และยังเชื่อด้วยว่า ความหมายและการให้คุณค่าต่อมนุษย์มีปรากฏอยู่ในมโนทัศน์หรือแก่นความคิดนั้น ๆ โดยสมมติฐานความเชื่อเช่นนี้จึงแบ่งการศึกษาความคิดของคานธีออกเป็น 3 ส่วนคือ ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะมนุษยนิยมกับมโนทัศน์เรื่องพระเจ้า ธรรมชาติของมนุษย์และการแสวงหาคุศลและเป้าหมายของชีวิตในฐานะปัจเจกบุคคลและในฐานะพลเมือง และลักษณะมนุษยนิยมที่ปรากฏในความคิดทางการเมือง

ลักษณะมนุษยนิยมกับมโนทัศน์เรื่องพระเจ้า คือ การแสดงถึงลักษณะที่ตรงกันของแก่นความคิดของคานธีเรื่อง "ลี้จจะคือพระเจ้า" กับลักษณะมนุษยนิยมที่ว่ามนุษย์และชีวิตในโลกอยู่ที่จุดศูนย์กลางของการพิจารณาปัญหาทั้งหมด ซึ่งเป็นการไขปัญหาที่ว่า อิศรภาพของมนุษย์และการพิจารณาปัญหาต่าง ๆ ทางปรัชญานั้นก็เพื่อแก้ปัญหาให้กับมนุษย์ และทั้งหมดนี้ปรากฏอยู่ในมโนทัศน์เรื่องพระเจ้าและศรัทธาต่อศาสนาฮินดู ซึ่งทำให้สรุปได้ว่า คานธีคือนักมนุษยนิยมที่มีความเชื่อในพระเจ้า และความเชื่อเช่นนี้คือการสร้างศรัทธาอันมั่นคงว่ามีสิ่งสูงสุดที่ค้ำจุนอยู่ อันนำไปสู่การเชื่อมโยงมโนทัศน์คานธีอื่น ๆ เข้าไว้ภายใต้สิ่งสูงสุดนี้

สำหรับธรรมชาติของมนุษย์และการแสวงหาคคุณค่าและความหมายของชีวิต
 ในฐานะปัจเจกบุคคลและในฐานะพลเมือง คือการยืนยันลักษณะมนุษย์นิยมที่ว่า
 ธรรมชาติของมนุษย์กับโลกนี้เป็นเอกภาพซึ่งกันและกันและปัจเจกบุคคลเป็นแหล่งคุณค่า
 ที่เขาเองสามารถค้นพบหรือตระหนักถึงความมีอยู่ของพระเจ้าภายในตัวของเขาเอง
 การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับธรรมชาติมนุษย์คือความพยายามในการแสดงทัศนะว่าปัจเจก
 บุคคลต้องมีส่วนร่วมในทางสังคมและการเมืองอย่างยิ่ง การตระหนักในการมี
 ส่วนร่วมทางการเมืองถือเป็น "หน้าที่" หรือมโนสำนึกที่มนุษย์ไม่อาจปฏิเสธได้
 นอกจากนี้ยังเป็นการแสดงความเชื่อมั่นที่ว่า การชมเชงโคจรรัฐ ไม่อาจทำอันตราย
 ต่อปัจเจกบุคคลผู้วางความยุติธรรม การกดขี่ไม่สามารถทำลายผู้อยู่กับสัจจะได้
 แต่หากปัจเจกบุคคลได้เห็นความยุติธรรมแล้วยังชักชวนคอมมิวนิสต์ของชน การ
 ชักชวนนี้จะทำให้มนุษย์ต้องเจ็บปวดและตกต่ำลง สัจจะจะพิพากษาการกระทำของ
 มนุษย์ที่ปฏิเสธมโนสำนึกของตนเอง

และลักษณะมนุษย์นิยมที่ปรากฏในความคิดทางการเมืองของคานธีคือ
 การแสดงออกทางความคิดการเมืองที่ยืนยันความเป็นไปได้อันจะพัฒนาศีลธรรมของ
 ปัจเจกบุคคลควบคู่ไปกับการพัฒนาทางการเมือง โดยศึกษาจากมโนทัศน์เรื่องอหิงสา
 สัตยาเคราะห์ และสวราช การศึกษาและวิจัยอหิงสានี้ในฐานะเป็นความคิดทางการเมือง
 เมื่อนั้นพบว่า อหิงสามีใช่เป็นคุณธรรมที่จะประพฤติปฏิบัติกันในระหว่างปัจเจกบุคคล
 เพื่อความสงบและความหลุดพ้นในมันปลายเท่านั้น แต่เป็นหลักความประพฤติสำหรับ
 สังคมด้วย หากสังคมต้องการอยู่อย่างมีศักดิ์ศรี และก้าวไปสู่สันติภาพอันเป็น
 เป้าหมายของมนุษย์ทุกยุคทุกสมัย อหิงสาได้รับการยกย่องว่าเป็นอุดมคติทางการเมือง
 และสังคมที่มีความรักเพื่อนมนุษย์เป็นรากฐาน และมีความปรารถนาที่จะเห็นเพื่อน
 มนุษย์ของตนมีความเป็นอยู่ที่เป็นไทแก่ตน อารุขทางความคิดการเมืองของคานธีคือ
 สัตยาเคราะห์ เพื่อต่อสู้กับรัฐที่อยุติธรรม หรือกฎหมายที่กดขี่ประชาชน อันนำไปสู่
 การสร้างสังคมที่มีเสรีภาพและน่าพึงปรารถนา

มโนทัศน์เรื่องสวราชคือ เสรีภาพทางการเมืองและการปกครองตนเอง
ที่แท้จริง เป็นการแสดงลัทธิชาตินิยมและปลดปล่อยมนุษย์จากเครื่องจักรและ
ผลประโยชน์ส่วนตัวทั้งหมด สวราชจึงเป็นทั้งการเรียกร้องให้โค่นล้มเอกราชของ
ชาติ และเป็นการเรียกร้องให้มนุษย์หวนคืนสู่การเป็นตัวของตัวเอง ควบคุมอารมณ์
ค้นหาของตนได้ทั้งหมด ยกตัวเองขึ้นจากการเป็นทาสของวัตถุ เป็นนักโทษของ
สภาพแวดล้อมที่เขาเองสร้างขึ้น กำหนดทิศทางของเขาพันธมุนษย์ว่าหากเขา
ต้องการดำรงชีวิตอย่างมีสันติสุขนั้น เขาต้องตระหนักในผลเสียของวิทยาศาสตร์
และเทคโนโลยีสมัยใหม่ กลับไปหาคุณค่าแห่งจิตใจที่หลักแห่งสัจจะได้เสนอไว้เป็น
เวลานานแล้ว แต่มนุษย์ก็ละเลยไปเพราะเจตนาารมณ์ที่อ่อนแอของเขาเอง

การพิจารณาลักษณะมุนษย์นิยมที่ปรากฏในความคิดของมหาตมะ คานธี
ช่วยให้การประเมินคุณค่าความคิดของคานธีเป็นไปได้ใน 3 ขั้นตอนคือ

1) การสืบค้นแก่นความคิดที่เป็นมุนษย์นิยม โค้แก่ทัศนะเรื่องพระเจ้า
ทัศนะเรื่องมนุษย์และโลก และทัศนะทางการเมือง อันประกอบกันเข้าเป็น
ความหมายและคุณค่าของ "ชีวิตที่ดี" และเป็นเป้าหมายที่มนุษย์ควรบรรลุถึง

2) การวิเคราะห์ความสมเหตุสมผลในการ เสนอความคิดทางปรัชญาและ
ข้อบกพร่องบางประการ ในความคิดของท่าน กล่าวได้ว่ามโนทัศน์โดยรวมของท่าน
นั้นมีความสมเหตุสมผล และสอดคล้องกับความคิดในปรัชญามุนษย์นิยม และ
ข้อบกพร่องอันแสดงไว้ในบางส่วนนั้น ไม่ก่อให้เกิดมโนทัศน์โดยรวมของท่านสูญเสีย
ความสมเหตุสมผลไป

3) การประเมินค่าความคิดโดยรวมในฐานะที่เป็นหนทางหนึ่งในการแก้
ปัญหาของสังคมปัจจุบัน ที่นิยมใช้ความรุนแรงในการตัดสินปัญหา และปัจเจกบุคคล
ละเลยการมีส่วนร่วมในทางการเมืองและสังคม

การที่คานธีได้รับการยกย่องให้เป็นนักมนุษยนิยมนั้น ส่วนหนึ่งเป็นเพราะท่านมีเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาของสังคมเช่นนี้ แต่การนำความคิดทางปรัชญาไปใช้ในสังคม และแก้ไขปัญหาของสังคมที่ดำรงอยู่จริง ๆ นั้น ยังต้องพิจารณาเงื่อนไขอื่น ๆ นอกเหนือไปจากความสมเหตุสมผลและความถูกต้องของระบบความคิด อาทิ ทัศนคติของคนร่วมสมัย เงื่อนไขทางสภาวะแวดล้อม และที่สำคัญยิ่งคือการยอมรับที่จะนำไปใช้แก้ไขปัญหาคงทนอย่างจริงจัง งานวิจัยนี้พบว่า ยังมีปัญหาหนึ่งที่มีอยู่จริงคือ แม้วาคานธีจะได้รับความยอมรับมากในฐานะที่ท่านเป็นปัจจัยแห่งความรู้สึกและอนุสติในเจตน์จำนงของมนุษย์ แต่มนุษย์ก็ยังไม่สามารถทำตามข้อเสนอของท่านได้ อาจเป็นเพราะแท้จริงแล้วศาสนา (ซึ่งเป็นรากฐานความคิดของคานธี) ยังไม่ไค้เป็นความจริงที่ตรงกับธรรมชาติของมนุษย์ หรืออาจเป็นเพราะศาสนายังมีอะไรที่บกพร่องอยู่ในการนำเสนอความคิดทางศาสนามาประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคม เป็นต้น ปัญหาเช่นนี้ควรจะได้รับการศึกษาเพิ่มเติมอีกมาก

ผลของการวิจัยเรื่องนี้สรุปได้ว่าความคิดของคานธีมีสาระดีและเป็นมนุษยนิยมอย่างไม่ต้องสงสัย และเราก็ไม่สามารถปฏิเสธคุณูปการในความคิดของคานธีที่เสนอให้พิจารณาว่า วิถีชีวิตอันเรียบง่ายของท่านนั้นจะนำไปสู่การค้นพบสัจจะไค้อย่างไรในชีวิตและสภาพปัญหาของมนุษย์ อาจเกิดขึ้นจากการดำรงชีวิตด้วยแบบแผนอันยุ่งยากซับซ้อนเกินไป ทำให้เราละเลยคุณค่าของตนเอง คานธีคือแบบอย่างที่ดีสมบูรณ์ในการเสนอว่า วิถีชีวิตอันเรียบง่าย และมีวิจารณ์อันสูงนั้้นต่างหาก ควรเป็นวิถีชีวิตที่แท้จริงสำหรับมนุษย์